

Sundbyberg 2023-12-27

Diarienummer: S2023/02576

Vår referens:

Annica Nilsson

annica.nilsson@funktionsratt.se

Mottagare:

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia: s.sf@regeringskansliet.se

carolin.jarlehag@regeringskansliet.se

Remissvar: SOU 2023:52 Ett stärkt och samlat skydd av välfärdssystemen

Funktionsrätt Sverige

Funktionsrätt Sverige är en samarbetsorganisation för 52 funktionsrättsförbund som tillsammans representerar drygt 400 000 medlemmar. Vårt arbete grundar sig på mänskliga rättigheter när vi driver medlemmarnas funktionsrätt - rätten att fungera i samhällslivets alla delar på lika villkor. Vårt mål är ett samhälle för alla.

Sedan 2009 är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning gällande i Sverige. Därigenom är Sverige som stat skyldig att förverkliga rättigheterna i konventionen.

Funktionsrätt Sveriges synpunkter

Övergripande synpunkter

Av utredningen framgår att 14,6 miljarder kronor betalades ut felaktigt från välfärdssystemen under 2021, varav 90 procent av det

felaktigt utbetalade beloppet orsakades av sökande. Av det totala beloppet för fel som orsakades av den sökande uppskattades cirka 56 procent vara misstänkt avsiktliga. Det innebär att cirka 7,4 miljarder kronor läcker ur statskassan årligen på grund av misstänkta bidragsbrott.

Detta är givetvis allvarligt och oacceptabelt. Välfärdssystemet ska finnas för de som behöver, i en tillfällig situation eller långvarigt, och har rätt till dessa ersättningar och förmåner. Dagens situation är kostsam för samhället och äventyrar legitimiteten för det trygghetssystem som är helt avgörande för många i våra medlemsorganisationer. Att inte vidta åtgärder som kommer till rätta med missbruket gynnar inte vår målgrupp. Samtidigt är det viktigt att påminna om en annan legitimitetsutmaning, det faktum att personer som är sjuka och har funktionsnedsättning, trots kämpande, inte alltid får del av nödvändiga förmåner.

Vi som företräder ett stort antal människor som i sin vardag är helt beroende av insatser och förmåner från vårt välfärdssystem, ställer oss positiva till att åtgärder vidtas som ska motverka brott inom välfärden, men i det arbetet får inte fokus tappas på välfärdssystemets funktion och intentioner. Det får inte bli svårare för människor med olika funktionsnedsättningar och kroniska sjukdomar att få sina rättigheter tillgodosedda. Det måste vara rättesnöret och behöver framhållas tydligare. Redan idag har många svårt och behöver kämpa för att få del av insatser och stöd som de behöver för att klara vardagen.

Vi oroas därför över att de som är beroende av vårt välfärdssystem, personer som på egen hand kan ha svårt att försörja sig och förändra eller klara sin livssituation, ska drabbas negativt och att tryggheten ska urholkas. För dessa är välfärdssystemets stöd och förmåner livsavgörande.

Vi känner också oro över att kontrollfunktioner och lösningar ska tumma på den enskildes integritet och nära behov. Redan idag utsätts personer som ansöker om assistansersättning för integritetskränkande undersökningar. Vi vänder oss också emot åtgärder som kan tolkas som en kollektiv bestraffning. Vi känner också oro över att oavsiktliga felaktigheter ska straffa de som har det svårast, på ett oproportionerligt sätt. Det är ofta svårt att göra rätt. Blanketter är komplicerade att fylla i, information inte alltid lätt att förstå, att få kontakt med sin handläggare eller med myndigheten kan också vara en utmaning. Vårt system kräver mycket av de som

är sjuka och har funktionsnedsättning. Det perspektivet måste vara ständigt närvarande.

Åtgärder som vidtas får inte inskränka på behoven hos personer med funktionsnedsättning och deras mänskliga rättigheterna. Därför avstyrker vi förslaget om bidragsspärr.

Nedan lämnar vi synpunkter med anledning av några av förslagen.

Synpunkter på enskilda förslag

7 Ett hållbart och effektivt brottsförebyggande arbete

Utredningen föreslår att en reglering om ansvar för brottsförebyggande arbete inom välfärdssystemens område ska gälla för Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten, CSN, Migrationsverket och Arbetsförmedlingen. Ansvaret för det brottsförebyggande arbetet bör gälla brottslighet som är riktad mot de ekonomiska förmåner och stöd som omfattas av bidragsbrottslagen.

Funktionsrätt Sverige tillstyrker att beslutande aktörernas brottsförebyggande arbete regleras, omfatta välfärdsbrott och regleras i en särskild förordning. Dock bör det i en sådan förordning uttryckligen framgå att samtidigt – utöver att arbeta brottsförebyggande - tillse att de som har behov av förmånerna ska kunna ta del av dessa på ett opåverkat sätt. Det brottsförebyggande arbetet ska inte gå ut över enskilda som i sina dagliga liv har behov av förmånerna. Redan idag tvingas enskilda med funktionsnedsättning och kroniska sjukdomar föra en kamp mot Försäkringskassan för att få del av insatser och förmåner som de behöver. Hösten 2019 genomförde Funktionsrätt Sverige en enkät som vände sig till medlemsförbunden och deras medlemmar. Över hälften hade negativa upplevelser av kontakt med Försäkringskassan och berättade om omotiverade avslag, indragningar men också om att inte bli trodd.¹

Brott behöver förebyggas, men det får inte göras på bekostnad av ökade svårigheter att få del av insatser och förmåner för de som är i

¹ Se s. 6 f i Funktionsrätt Sveriges idéskrift "En socialförsäkring utan trygghet – är det så det ska vara?" (2021), <https://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2021/03/En-socialforsakring-utan-trygghet-sidor.pdf>

nödvändigt behov av dessa. En ytterligare bevisbörda för den enskilda får inte heller bli utfallet.

Det är också helt avgörande att tillräckliga resurser tillförs respektive myndighet. Nya uppgifter innebär ökade kostnader, idag har därtill många myndigheter besparingskrav. Staten måste tillse att dess myndigheter får de resurser de behöver för att på rätt sätt bekämpa brottslighet utan påverkan för enskilda. Ökade uppgifter till myndigheterna får inte leda till ännu längre handläggningstider till stöd och insatser eller påverka den enskildes rätt till skyndsamt tillgång till stöd.

8 Robusta och enkla regelverk

8.2.1 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet bör beaktas särskilt

Utredaren bedömer att om nya eller ändrade regler föreslås på välfärdssystemens område ska konsekvenserna för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet särskilt beaktas. Det bör regleras att konsekvensutredning vid regelgivning ska innehålla en beskrivning av konsekvenserna för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet inom välfärdssystemen.

Ett Råd mot välfärdsbrott ska inrättas

Funktionsrätt Sverige vill betona att ökade krav på en konsekvensutredning gällande om en reglering får effekter av betydelse för brottsligheten eller det brottsförebyggande arbetet inom de förmåner och stöd som omfattas av bidragsbrottslagen, också behöver innefatta krav på en beskrivning ur ett funktionsrättsperspektiv, dvs. om en ny eller ändrad reglering försvårar för personer med funktionsnedsättning att få del av förmåner och insatser, och vad som behöver justeras för att deras rättigheter inte ska inskränkas.

Funktionsrätt Sverige framhåller att en expert/ledamot med kunskap om personlig integritet och mänskliga rättigheter samt funktionsrätt bör ingå i det föreslagna Rådet mot välfärdsbrott hos Ekonomistyrningsverket, som ska säkra att mänskliga rättighetsperspektivet också beaktas och spelar därmed en avgörande roll i att granska och ge stöd i hur robusta och enkla regelverk kan tas fram och säkerställas hållbart över tid. Det är viktigt, inte minst då flera av förmånerna riktas särskilt mot personer med funktionsnedsättning eller är sjuka.

8.3.2 Det bör tillsättas flera utredningar för att se över befintliga stöd- och förmånssystem

Förslag: Regeringen bör i särskild ordning tillsätta en eller flera utredningar med syfte att se över vissa av välfärdssystemens regelverk. Utredningarna bör överväga och lämna förslag om regelförbättringar i syfte att regelverken ska bli mer enhetliga, enkla och robusta mot brott. Förslagen bör stärka möjligheterna till att förebygga och motverka välfärdsbrott och felaktiga utbetalningar.

Utredningarna bör som utgångspunkt tillsättas med särskilt fokus på förmåns- och stödsystem där det finns tillförlitliga skattningar av omfattande felaktiga utbetalningar som orsakas av sökande och där orsakerna till detta är klarlagt.

På sidan 374 nämns sjukpenning som ett exempel på förmån som ingår i en grupp där stora belopp betalas ut felaktigt och där andelen misstänkta avsiktliga fel är stort. Med anledning av det vill vi påpeka att det är viktigt att förslagna utredningar tar sikte på det "riktiga fusket", och inte tar fram förslag som ytterligare snävar in möjligheterna för exempelvis sjuka att få del av sjukpenning eller andra förmåner. Som vi tidigare lyft är det redan idag svårt för många med funktionsnedsättning respektive kronisk sjukdom att få del av förmåner och insatser.

Utredningen lyfter, bland annat på sidan 191, att de materiella villkoren som utgångspunkt bör bygga på uppgifter som i så stor utsträckning som möjligt kan inhämtas digitalt från en annan myndighet eller aktör. På så sätt är den beslutande aktören inte beroende av enskildas egna uppgifter utan kan relativt enkelt konstatera om en uppgift är oriktig eller inte.

Med anledning av det är det viktigt att betona att i vissa fall bygger villkor för stöd och insatser på en annan typ av uppgifter, exempelvis om arbetsförmåga och hjälpbehov. Sådana uppgifter behöver – såsom också nämns i betänkandet – verifieras på andra sätt och i den mån det är möjligt. Vi vill dock framhålla att i vissa stöd och förmåner är det oundvikligt att myndigheten behöver förhålla sig till enskildas egna uppgifter. Vi vill exempelvis lyfta det problem som blivit följderna av Försäkringskassans tidigare krav på "objektiva fynd" för att få del av sjukpenning, krav som innebär att en sjukskrivning måste vila på något som kan påvisas objektivt och inte härröra från enskildas egna uppgifter.² Problemet med det är dock

² <https://www.fackjuridik.se/objektiva-fynd-inte-langre-ett-krav/>

att det i vissa fall och situationer inte är möjligt att hänvisa till resultat från exempelvis röntgen eller blodprov. Detsamma kan gälla förmåner och stöd om olika hjälpbehov kopplade till funktionsnedsättning. Enskildas uppgifter behöver kunna ligga till grund för positivt beslut hos en myndighet, annars riskeras rättssäkerheten.

10. Återstående frågor avseende det administrativa sanktionssystemet

Funktionsrätt Sverige hade tyvärr inte möjlighet att lämna yttrande över delbetänkandet 2022:37, där förslaget om att införa ett sanktionssystem diskuterades. Bland annat föreslås att en sanktionsavgift ska kunna tas ut även om den enskilde inte har handlat med uppsåt eller varit oaktsam. Förslagen kommer att skapa mycket osäkerhet för individen och riskerar att fördjupa den fattigdom vi redan ser idag bland personer med funktionsnedsättning. Vi ställer oss negativa till att införa ett sådant sanktionssystem.

12 Bidragsspärr

Utredningen föreslår att det bör införas ett system med bidragsspärr på välfärdssystemens område som ska som utgångspunkt gälla samma förmåner och stöd som bidragsbrottslagen.

Funktionsrätt Sverige avstyrker förslaget om att införa ett system med bidragsspärr. Förslaget är problematiskt på grund av att personer som behöver förmånen eller stödet för att fungera i sin livssituation inte får tillgång till det. Det skulle slå oproportionerligt hårt mot personer med funktionsnedsättning eller kroniska sjukdomar. Den som är i behov av samhällets stöd och omsorg blir dubbelt bestraffad i förhållande till den som inte behöver det. Det blir en dubbel bestraffning som skulle slå oskäligt hårt mot de som befinner sig i en socialt och ekonomiskt utsatt situation.

Om personer med omfattande funktionsnedsättning, trots tidigare kriminalitet, inte kan få tillgång till nödvändigt stöd för rehabilitering, assistans eller vad det kan handla om för insats, kan det dessutom leda till ökade kostnader i samhället. Till exempel ökade vårdkostnader eller återgång i kriminalitet eller missbruk. En bidragsspärr kan också få mycket negativ påverkan på tredje person, exempelvis barn eller en närstående, på ett sätt som är orimligt och

oskäligt. När föräldrar inte får tillgång till nödvändigt stöd, exempelvis barnbidrag eller annat stöd som den vuxne behöver, drabbar det även barn och andra familjemedlemmar.

Utredningen föreslår att ekonomiskt bistånd ska undantagsvis undantas bidragsspärr, men det räcker inte. Kraven för att få tillgång till ekonomiskt bistånd är höga, alla tillgångar ska vara använda innan det kan bli aktuellt. Förutom att alla besparingar behöver användas, kan det också innebära att en person kan behöva sälja sin bostad och flytta, vilket kan få stora ekonomiska och sociala följder för individen själv och för eventuella barn. Enligt förslaget ska undantag från bidragsspärren kunna göras, men det räcker inte heller.

Vi saknar en analys över huruvida detta förslag om bidragsspärr är förenligt med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

15 Konsekvenser

En djupare konsekvensanalys utifrån funktionsrättsperspektivet saknas utifrån förslagen i betänkandet. Flera av de förmåner och stöd som avses i denna utredning, nyttjas enbart eller i stor utsträckning av just personer med funktionsnedsättning. De berörs därför i stor utsträckning av såväl förslagen som av det offentliga samtalet om att vårt välfärdssystem missbrukas.

Med vänlig hälsning

Funktionsrätt Sverige

Nicklas Mårtensson
Ordförande